

קול צופיד

מִן הָרִאשׁוֹן לַצִּיּוֹן הָרִה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לְקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֱלִיהוֹ זְצוּק"ל

תזריע-מצורע - תשס"א - מאת מִן הָרִאשׁוֹן לַצִּיּוֹן הָרִה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוֹ זְצוּק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מִן הָרִאשׁוֹן לַצִּיּוֹן הָרִה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוֹ זְצוּק"ל

פרשת השבוע : תזריע-מצורע

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשס"א.

הלכות הרהור כדיבור

דרגות שונות לדיבור

הגמרא (ברכות כ, ב) דנה אם אדם לא יכול לקרוא ק"ש (כגון בעל קרי וכד') לפני שבתלו את תקנת עזרא שתיקן שלא יקרא בתורה ויותר נכון לומר שהתקנה "בטלה" בעצמה (עיין לרמב"ם הלכות ק"ש פ"ד ה"ח וכסף משנה שם). האם יכול להרהר את קריאת שמע ויצא בזה ידי חובתו, או לא. כלומר, שהשאלה היא האם הרהור כדיבור או לא. והנידון הוא אדם שמהרהר קריאת שמע ולא מוציא בפיו כלל, האם יצא בזה ידי חובתו, או שמא נאמר שצריך להוציא בשפתיו דוקא, ואם לא הוציא אלא רק הרהר בלבו לא יצא ידי חובתו. (ויש בזה נפקותות להלכה בק"ש וכן בברהמ"ז ובסוף נדון מה הדין בספירת העומר האם מהני בהרהור).

והנה, יש בדיבור כמה שלבים: יש דיבור שאדם אומר בקול רם וכולם שומעים אותו - ויש שמדבר באופן שאוזניו בלבד שומעות את מוצא פיו אבל דיבורו בלחש כל כך שלא שומעים אותו אנשים שבקרבם - ויש דיבור כזה שהוא בגדר 'רק שפתי נעות וקולה לא ישמע', כלומר שאמנם שפתיו מבטאות את המלים שהוא אומר אבל הוא אומרם ללא שום קול. כך שאפילו הוא עצמו לא שומע באזניו מה שמוציא בפיו. (ולמשל בתפלת הלחש של העמידה, לפי הפשט אדם חייב להתפלל באופן כזה שחייב להשמיע לאוזניו את מה שמוציא בשפתיו ולא יגביה קולו שאחרים ישמעו; אבל לפי הקבלה חייב להתפלל בלחש באופן כזה שלא ישמע לאוזניו את מוצא שפתיו אלא רק מניע את שפתיו ללא שום הוצאת קול עיין שו"ע קא, סעי' ב ומש"ב וכה"ח שם). ובדיבור גם אם לא משמיע שום קול, נחשב כדיבור. אבל לגבי מחשבה שרק מהרהר בלבו ללא שום הנעת שפתיים יש לדון האם נחשב לדיבור כלשהו או שמא לא נחשב לדיבור כלל.

מקור הדין אם הרהור כדיבור

הגמרא (שם) מביאה מחלוקת בין רבינא לרב חסדא. "אמר רבינא זאת אומרת הרהור כדיבור דמי דאי סלקא דעתך לאו כדיבור דמי למה מהרהר וכו' ורב חסדא אמר הרהור לאו כדיבור דמי דאי סלקא דעתך הרהור כדיבור דמי יוציא בשפתיו וכו'". כלומר שלרב חסדא הרהור לא כמו דיבור ובמקום שצריך דיבור, לא מועיל הרהור אלא צריך להוציא בשפתיו דוקא, וא"כ למה מהרהר? ומתצת הגמרא "כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב בטל" (ומזה למד הבה"ג שמי שקרא ק"ש ונכנס לבית הכנסת ומוצא אותם קורים ק"ש יקרא עמהם לפחות פסוק ראשון, ובמקום שאסור להפסיק יניח ידיו על עינו שיראה כאילו קורא ק"ש, עיין שו"ע סי' ס"ה סעי' ב' ולחוננים עליו).

והנה רוב הפוסקים הסכימו שהלכה כרב חסדא שהרהור לאו כדיבור, ובמקום שצריך אמירה כגון בברכת המזון או קריאת שמע או ברכות, אם הרהר לא יצא, אלא צריך שיוציא בשפתיו ובפיו דוקא. רבנו יונה מביא הוכחות לרב חסדא שהרהור לאו כדיבור דמי. וז"ל שם (על המשנה דף יב בדפי הרי"ף) "ולענין פסק הלכה נקטינן כרב חסדא דאמר הרהור לאו כדיבור דמי דסוגיית דגמרא כותיה אזלא וכן פסקו הגאונים ז"ל. והביא ראיה לדבריהם מדאמרינן במסכת שבת פרק שואל (קנ, א) 'ודבר דברי דיבור אסור הרהור מותר' וכו' (מהרא"ש פ"ג משמע שזו הוכחה של רבנו יונה). הגמרא שם מביאה דין של רבי יהושע בן קרח שיכול לומר לחברו הנראה שתעמוד עמי לערב, אף על פי שכתוב 'ממצוא חפצך ודבר דברי מפרש שם רבי יוחנן שדוקא דיבור אסור אבל הרהור מותר (עיין בפיסקה שלאחר זה בעניין הרהור בעסקים בשבת, למעשה). כלומר, שלדעת רבי

יהושע בן קרח הרהור לאו כדיבור דמי. והגמרא שם מקשה שאם כן יהיה מותר להרהר בדברי תורה בבית הכסא ובבית המרחץ והרי קי"ל "שבכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא?" ומתצת שם הגמרא שיש חומרה מיוחדת במקומות מטונפים בגלל שכתוב 'ולא יראה בך ערות דבר', וגם כתוב 'והיה מחניך קדוש'. ולפני ערוה - דיבור אסור והרהור מותר, אבל "במחנה" צריך שיחא המקום טהור ולא מטונף, וע"כ אסור בו גם הרהור כי לא כתוב "דבר". זאת אומרת בעלמא הרהור לא כמו דיבור ורק במקום מטונף יש לימוד מיוחד שהרהור אסור.

הרהור בעסקים בשבת

על דין זה של רבי יהושע בן קרח שהרהור בעסקים מותר בשבת ודוקא דיבור אסור, כותב בשו"ע (סי' שו, סעיף ח), "הרהור בעסקים מותר. ומכל מקום משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל ויהא בעינו כאילו כל מלאכתו עשויה".

כלומר שאדם בשבת לא יחשוב על שום עניין מעסקים. ובמ"ב (שם סעיף קטן לט, ובכה"ח סי"ק עג) מביא את המכילתא בפרשת יתרו על הפסוק "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" ששואל "וכי אפשר לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים? אלא שבות כאילו כל מלאכתך עשויה". כלומר שבשבת אדם צריך להרגיש שכל מלאכתו עשויה ואין לו שום דאגות ותפקידו בשבת אינו אלא להתענג בעונג שבת מוחלט. וכתב ר' יונה ומובא בב"י שם אם יש לו מתוך הרהור טרדת הלב או נדנד דאגה אסור שנאמר "ועשית כל מלאכתך", ואמרו במכילתא שתהא כל מלאכתך בעיניך כאילו היא עשויה שלא תהרהר עליה. וכן אנו אומרים בתפילה "מנוחת שלום השקט ובטח מנוחה שלימה שאתה רוצה בה". ובברכת המזון אנו אומרים שלא תהא צרה ויגון ביום מנוחתנו" עכ"ל.

והגמרא שם (קנ, ב) הביאה שהיה חסיד שהלך לגינתו וראה שם מים המציפים את גינתו, והוטרד מזה וחשב במשך השבת כיצד יוכל ביום ראשון להביא מלט כדי לבנות סכר לסתום את הפרצה כך שהמים לא יחדרו יותר. לאחר השבת גזר על עצמו שלא יתקן כלל כיון שהתוכנית עלתה לו במחשבה בשבת, ואם יתקלקל, יתקלקל. לבסוף, נעשה נס ואותם מים הצמיחו לו עצים מיוחדים ויפים, והיה אוכל ושותה מהם והיו לו לטובה ולברכה. מכאן רואים עד כמה צריך להזהר מהרהור בעסקים בשבת, ועל ידי זה תהיה ברכה טובה לאדם שהרי שבת היא מקור הברכה (עיין מהרש"א בח"א שם, וט"ז סי' ש"ז סי"ד שני פירושים למעשה של החסיד).

ההבדל שבין ערוה לטנופת לגבי הרהור

הגמרא אומרת (שם) שאמנם הרהור לא נחשב כדיבור, אבל בעניין הרהור במבואות מטונפים אין היתר. למשל אדם שנמצא בנוחיות לא יוכל להרהר בדברי תורה. והחילוק הוא שאף על פי שבכל מקום הרהור לאו כדיבור, אולם ישנו פסוק מפורש 'והיה מחניך קדוש', ומכאן שצריכה להיות קדושה מיוחדת במקום ערוה. וקיים ההבדל בין ערוה למקום מטונף. מול ערוה מותר להרהר בדברי תורה, אבל דיבור אסור. אך במקום מטונף אסור אפילו לחשוב ולהרהר. כגון: אורחים שאינם נוהגים בדרך ארץ, ומוזמנים לאכול בשבת, והנה האשה האורחת נמצאת שם ללא כיסוי ראש, ולפעמים גם ללא שרולים צנועים (כנראה שאין לה מספיק כסף לעוד חתיכת בד שתכסה את זרועותיה כראוי), ובעל הבית המזמין נאלץ לעמוד מול ערוה זו ולקדש, והגמרא אומרת שאסור לקדש מול ערוה ומי שעושה כן נהיה עני (עיין נדרים דף ז, ב והר"ן שם).

ומה יעשה אדם שנקלע למצב כזה? יש לו שתי אפשרויות, או שיאמר את הקידוש בעצימת עיניים ובעל פה (עיין למש"ב בסי' עה, סי"ק כט שלא מתיר בזה. עכ"ז בשעת הדחק הוא יודה לשו"ע שמותר), או שיחזיק את הסיידור ביד אחת מול עינו גבוה באופן שמסתיר את הערוה, וביד השנייה יחזיק את כוס הקידוש וכך יקדש. וכל אשה תנהג בדרך ארץ, ובצניעות, ותלך בכיסוי ראש מלא ובשרולים צנועים, ולא רק כשמתארחת בבית ת"ח או כשת"ח מתארח בביתה, אלא אפילו מול בעלה תנהג בצניעות גדולה כדי שלא

קול צופיך

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

תְּזַרִיעַ-מְצוּרַע - תַּשְׁס"א - מֵאֵת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

רבי יוסי אומר לא יצא". והגמרא דנה כמו מי ההלכה ובמסקנה הגמרא אומרת (שם ע"ב) "אמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע אבל בשאר מצוות דברי הכל לא יצא שנאמר 'הסכת ושמע ישראל'. ומקשה הגמרא "מיתבי לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא, אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב יוסף מחלוקת בקריאת שמע דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצוות דברי הכל יצא, והכתיב 'הסכת ושמע ישראל' ההוא בדברי תורה כתיב". כלומר שמסקנת הגמרא שבשאר מצוות יצא בהרהור בלבד וזה המקור לסברת הרמב"ם שבברכות בהרהור יצא יד"ח. אבל רש"י מבאר מיד שאין הכונה "בליבו" להרהור בלבד ממש אלא "שלא השמיע לאוזנו" אבל חיתוך אותיות יש כאן. ועיין בתוספת ר' יונה על הרי"ף הנ"ל עמוד י"ב וז"ל "ומהכא שמעינן דמאי דאמר לעיל (דף טו) אם בירך ברכת המזון בליבו יצא, אינו רוצה לומר בהרהור אלא בחיתוך שפתיים, אלא שלא היה משמיע לאוזנו דאי בהרהור הלב בלחוד ודאי דלא יצא" ועיין שם בדף י' מדפי הרי"ף מ"ש ר"י.

ומיהו כותב מרן בהלכות קריאת שמע (סימן סב, סעי' ג) "צריך להשמיע לאוזנו מה שמוציא בפיו ואם לא השמיע לאוזנו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו". כלומר שהרהור לא מהני אפילו בדיעבד. ומוסיף מרן (שם סעי' ד) "אם מחמת חולי או אונס אחר קרא קריאת שמע בלבו יצא". כלומר שאם הוא מופנק וקרא קריאת שמע בלבד, כגון: שמתעצל להוציא בשפתיו לא יצא ידי חובה בהרהור בלבד. אבל אם מחמת אונס לא יכול לקרוא קריאת שמע בפיו אלא בהרהור בלבד, כגון חולה וכד' יצא לדעת מרן בהרהור בלבד. ואומר הרמ"א "ואף לכתחילה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס, ירהר בלבו ובלבד שלא יהיה מקום מטונף לגמרי דאסור להרהר בדברי תורה במקום הטינופת". והמקור שם בב"י משם ר' יונה שהוכיח כן מהירושלמי.

הרהור במקום

מג"א מביא דוגמא לדברי הרמ"א הנ"ל ממקוה, ששם יש כמה חדרים פנימיים. יש חדר שהוא חיצוני ששם לבושים כולם ומשם נכנסים ומשלמים וכד', ויש חדר נוסף פנימי יותר ששם פושטים האנשים את בגדיהם אך אין במקום הבל וזיעה כמו שיש במקום הרחצה, ויש חדר עוד יותר פנימי ששם כל הגברים ללא בגדים ושם נמצאות המקלחות, ויש שם הרבה הבל וזיעה וחום. והדין הוא שבחדר הפנימי ביותר ששם הטינופת רבה אסור אפילו להרהר בדברי תורה; בחדר החיצוני יותר שאמנם נמצאים שם ללא בגדים אך אין הטינופת רבה מדי, אסור לדבר בדברי תורה אבל מותר להרהר בדברי תורה; ובחדר החיצוני ביותר מותר אפילו בדיבור. ואם הוא בחדר האמצעי ונזכר שלא אמר קריאת שמע, יכול להרהר את הקריאה בלבו כיון שזה נקרא שהוא אנוס, באופן שאם יצא לחוץ יעבור זמן ק"ש (ועיין בשו"ע סי' פד).

הרהור ברכה במקום אנוס

בט"ז (בסי' סב, ס"ק א) כותב עוד חידוש בעניין ההרהור במקום אנוס, והוא במקרה ואדם נמצא במטתו והתעורר באמצע הלילה ורוצה לשתות מים, וצריך לברך "בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברינו", הנה אדם זה לכאורה לא יוכל לברך שכן ידיו טמאות. אומר על זה הטי"ז מכיון שמרן כתב שכשהוא במצב של אנוס יכול להרהר בלבו, אם כן במקרה זה נחשב הוא כאנוס שכן אין הוא יכול לברך בעוד ידיו טמאות, וכיון שהוא מאוד צמא ולא יכול לקום ממטתו (כגון שהוא בחורף) הרי זה בגדר אנוס ויכול להרהר.

אבל מרן החיד"א ב"ברכי יוסף" חולק על זה ואומר שאינו נקרא אנוס אלא עצל וצריך לקום ממטתו ולטול את ידיו כדון, ולא יכולים לפטור אותו מברכה בדיבור רק מחמת שקר לו וכד'. ומיהו אם באמת לא יכול לקום ממטתו מחמת אונס אמיתי כגון: השוכב במטתו חולה עם חום, וצריך לבלוע כדור להורדת החום. אם שותה את הכדור עם מים לא צריך לברך כלל - אולם אם שותה את הכדור עם מים ממותקים וטעמים כגון עם תרכיז מיץ או כוס חלב וכד' צריך לברך שהכל. גם באופן זה יש מחלוקת בין הטי"ז לבין הברכ"י ויכף החיים. לדעת הטי"ז בודאי שנקרא

תכשילו באמירת הקידוש מול ערוה, ותביא אותו לידי עניות בר מינן, וזה מחוץ לאיסור של לבוש שאינו צנוע.

דעת הרמב"ם בהרהור בקריאת שמע

הרמב"ם פוסק שהרהור לא מהני בקריאת שמע. ואף על פי שלא כתוב כן בפירוש בדבריו, כך לומדים מפשט דבריו. וכך הוא כותב (הלכות קריאת שמע פרק ב, הלכה ח): "וצריך להשמיע לאוזנו כשהוא קורא, ואם לא השמיע לאוזנו יצא". והוא דורש כר' יהודה שמהכתוב 'שמע ישראל' לומדים שצריך להשמיע לאוזנו. כל זה לכתחילה אבל בדיעבד אם לא השמיע אינו מעכב ויצא ידי חובה. והשאלה, מהי כונת הרמב"ם כשכתב שאם לא השמיע לאוזנו יצא, האם כונתו כפשוטו שהוא מהרהר בלבד בלבד ללא הוצאת מלים בשפתיו כלל, או שמא הוא מתכוון שהוא מדבר כך שרק שפתיו נעות ללא שום הוצאת קול כמו בדרגה השלישית שהזכרנו בראש דברינו, אבל מוציא בפיו את אותיות הקריאה וחותך אותם בשפתיו.

ואומר על זה ה'כסף משנה' (ד"ה 'וצריך') "וכתב הרב רבנו מנוח להשמיע לאוזנו שיחתוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בלבו", עכ"ל. כלומר שלא יועיל להרהר בלבד בלבד, אלא לכתחילה צריך להשמיע בקול ממש את 'שמע' ובדיעבד סגי בביטוי שפתיים בלבד, אבל בהרהור ממש ללא שום הנעת שפתיים לא יצא בזה ידי חובה. והרמב"ם לא מחלק אם יש מקרים שמותר או שאסור אלא סותם באופן ברור שלא מועיל הרהור בשום אופן. (ובברכות שונה הדין לדעת הרמב"ם). והיינו לא כמו הירושלמי שמביא ר"י ומובא בב"י, ונפסקה הלכה בשו"ע (סי' סב, סעי' ד) המובא לקמן שבאונס הרהור כדיבור.

דעת הרמב"ם בדין הרהור בברכות

הרמב"ם בהלכות ברכות (פרק א, הלכה ז) כותב "כל הברכות כולן צריך שישמיע לאוזנו מה שהוא אומר ואם לא השמיע לאוזנו יצא בין שהוציא בשפתיו ובין שבירך בלבו" (ומהתוספת שהוסיף הרמב"ם כאן בצורה מפורשת "ובין שבירך בליבו" יש סיעתא לדברי רבנו מנוח המובאים לעיל שרמב"ם לא כתב תוספת זו לענין ק"ש). כלומר שיש לברכות אותו דין כמו בקריאת שמע אלא שהוסיף על מה שכתב בהלכות קריאת שמע, שגם אם לא הוציא בשפתיו כלל את הברכות אלא הרהר בלבו בלבד, גם כן יצא ידי חובה. ויותר מזה, שהרי הרמב"ם לא חילק בשום ברכות, אלא כלל את כל הברכות כולן בדין זה ובפשטות אפילו ברכות של ברכת המזון גם כן יוכל לצאת בדיעבד בהרהור בלבד בלבד ללא שום הנעת שפתיים (ועיין ב"י בסי' קפה ובסי' רו).

דעת מרן נגד הרמב"ם בברכות

בשו"ע פסק מרן להלכה שלא כהרמב"ם בזה אלא שגם בברכות חייבים להשמיע לאוזנו, ובדיעבד אם לא השמיע בקול או לאוזנו את הברכות יצא על ידי חיתוך אותיות בשפתיו, אבל ללא שום הנעת שפתיים אלא הרהור בלב בלבד לא יוצא ידי חובתו.

וז"ל מרן בשו"ע (סי' קפה, סעי' ב) בדין ברכת המזון: "צריך שישמיע לאוזנו מה שמוציא בשפתיו, ואם לא השמיע לאוזנו יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו" היינו שבהרהור לא יוצא יד"ח (ועיין שם במש"ב וכה"ח משם מג"א ס"ק א שבאונס יצא יד"ח). וכן כתב בסי' רו סעי' ג: "וצריך להשמיע לאוזנו ואם לא השמיע לאוזנו יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו". שם מדובר כל אלו הברכות. וזה לא כמו הרמב"ם דלעיל.

ויסוד המחלוקת בין הרמב"ם לשאר הפוסקים, מה כוונת פירוש הגמרא "לא יברך אדם ברכת המזון בליבו ואם בירך יצא" (ברכות דף טו, ע"א וע"ב). מה פירוש בליבו.

הרמב"ם ועיין שם בכס"מ מפרש בליבו - "הרהור". ורש"י ותוס', ר' יונה ואחרים מפרשים בליבו - שלא השמיע לאוזנו.

המשנה (ברכות טו, א) אומרת "הקורא את שמע ולא השמיע לאוזנו יצא.

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הֶרֶב מֵרֹדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

תִּזְרִיעַ-מִצּוּרַע - תִּשְׁס"א - מֵאֵת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרֹדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

ע"כ יחזור ויברך בלי שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בליבו ובפרט לסברת הרמב"ם הנ"ל יוצא יד"ח בברכת המזון בהרהור אפי' בלי אונס. לדעת הבא"ח: אם אדם לא ספר לילה ויום, לילה שאחריו לא מברך כנזכר לעיל בשו"ע, ואם יכול יאמר לחבירו שיוציאו ידי חובה בברכתו, ואח"כ הוא יספור עומר. ואם אינו יכול לעשות כן יהרהר הברכה בליבו ויספור עומר.

הרהור כדיבור או לא?

(עיין באו"ח דף רי מש"כ בזה), לדעת הבא"ח: אם אדם אכל ארוחה ושבע ורצה לשתות מים ואין לו עוד מים, ואחר כך מסופק אם בירך ברכת המזון או לא, מה יעשה? מאחר וי"א שאם לא שתה מים אינו חייב לברך מהתורה.

יש מי שאומר ש'ואכלת ושבעת' זה שתיה והשביעה אינה שביעה, ואם לא שבע חייב לברך מדברנו ולכן אם מסופק לא יברך. ויש אומרים: שאם אכל ושבע ואין לו מים כרגע, והוא מסופק אם בירך או לא חייב לחזור ולברך כי שביעה מאוכל ולא ממשקה. אומר הבא"ח: שאם יכול לאכול עוד כזית לחם ולברך ברכת המזון יעשה זאת וברור שיברך גם 'המוציא' לפני כן. (עיין בא"ח שנה ראשונה פרשת חוקת אות ט).

ואם אין לו לחם או שאינו יכול לאכול עוד לחם יעשה כמו שתמיד רגיל בעל הבא"ח לפסוק שיברך ולא יזכיר שם ומלכות אלא יהרהר שו"מ בליבו.

וכן הרבה פוסקים אומרים שאם הוא מסופק באיזה ברכה או יש מחלוקת אם יברך מאחר ויש כלל של סב"ל ע"כ יברך ויהרהר שו"מ. והשאלה אם בכלל מותר להרהר שם ומלכות ואין בזה "הרהור כדיבור"? ואם אינו חייב לברך א"כ הוא מזכיר ש"ש לבטלה. ואם הרהור לא כדיבור מאי נ"מ אם יברך ויהרהר שם ומלכות. ותמיד אנו רגילים להסביר שבאופן שיש מחלוקת בענין הברכה או אם הוא מסופק הרי דינו כדן אונס. ובאונס הרי אנו פוסקים כשו"ע סי' ס"ב סעי' ד' שבוז אומרים שהוא כדיבור וע"כ הוא יוצא יד"ח.

הברכ"י בסי' סב הביא סברת 'פרח שושן' שיש בהרהור שם ה' איסור 'לא תשא שם ה' ע"ש, ובסוף כתב הברכ"י "ולבי מהסס בדבריהם" ובספרו "יעיר אוזן" כתב שדעת הגינת וורדים שאין בהרהור שם ה' דין 'לא תשא', כי בשבועה כתוב "לבטא בשפתיים" ולא בהרהור. וכן בספרו 'פתח עיניים' על מסכת ברכות דף כ' כתב שדעתו כמו גו"ר שאין בהרהור דין 'לא תשא' (ועיין יעיר אוזן מערכת ב, אות א שחזק את דבריו בפתח עיניים).

והרב בעל 'שדי חמד' בכללים מערכת ב' סעי' קט"ו האריך בנושא וגם דעתו היא לא כמו 'פרח שושן' אלא כמו רוב הפוסקים שאומרים שאין בהרהור שם ה' איסור של 'לא תשא'. ולפעמים אנו רואים שהרהור אין לו חשיבות, ולפעמים יש לו חשיבות. למשל התוס' במסכת ברכות (דף כא, ב ד"ה 'עד שלא יגיע') וכן התוס' (בסוכה דף לח, ב ד"ה 'שמע') דנים במקרה שעומד בעמידה ושמע קדיש או קדושה מש"צ. לענות באמצע התפילה - אסור, מה יעשה? כתבו שם שנהגו שמפסיק להתפלל ושומע את הקדיש או הקדושה מש"צ וממשיך להתפלל.

הנוהג בליבו

כשעושים מגבית בבית הכנסת ואדם חושב לתת סכום מסוים לצדקה ולא אמר בפיו, האם הרהור כדיבור או לא?

למעשה זה מחלוקת בין שו"ע לרמ"א. שו"ע (חו"מ סי' ריב, סעי' ח) כתב וז"ל: "קנה קרקע אדעתא שיעשנו הקדש ולא הוציא מפיו כלום, יש אומרים דכיון שגמר בליבו לתת לצדקה חייב ליתן, ויש מי שאומר דאע"ג דכתיב 'כל נדיב לב עולות' חולין מקדשים לא ילפינן, והאידינא כל הקדש יש לו דין חולין שאין הקדש עתה לבדק הבית ואינו אלא לצדקה. הלכך כל שלא הוציא בשפתיו אינו כלום". ויש לנו כלל: יש ויש, הלכה כ - יש. דהיינו שלא אומרים היום בצדקה מחשבה כדיבור.

אונס שכן לדעתו אפי' אם רק קשה לו לקום מחמת קור נקרא אונס, כ"ש אם הוא חולה. אבל לדעת הברכ"י ו'כף החיים' צריך ליטול ידיו כדן או לפחות לקנח את ידיו במגבת או בקיר היטב, ואז יוכל להרהר בלבו ברכה, ואם נטל ממש יברך.

נמצאנו למדים שבברכות לדעת הרמב"ם יכול להרהר ללא אונס. ולדעת מרן צריך שיהיה אונס כדי שיוכל להרהר בלבו בלבד. ובברכת המזון, צריך לכתחילה להשמיע לאזניו מה שאומר בשפתיו. ובדיעבד יצא בהנעת שפתיים בלבד. ואם בירך ברהמ"ז רק בלבו בלבד, לדעת הרמב"ם יצא בדיעבד שכן הרמב"ם לא חילק ולדעת מרן השו"ע לא יצא י"ח. ואם היה אונס, יכול להרהר בלבו בלבד.

אסמכתא לסברת השו"ע נגד הרמב"ם

רבנו יונה (בדף י מדפי הרי"ף ע"ב ד"ה 'גמרי') מביא מדרש שאמר דוד המלך עליו השלום בתהלים (פרק ה) "אמרי האזינה ה' בינה הגיגי". "אמר דהע"ה רבונו של עולם בשעה שאני יכול לדבר אמרי האזינה, ובשעה שאין אני יכול לדבר בינה הגיגי", כלומר שאז תקח ותקבל את הרהורי ומחשבתי על אף שיוציאת אליך ללא דיבור בפה. וגם כתוב בילקוט (המובא בגאון בילקוט תהילים סי' תרכז) על הפסוק "רגזו ואל תחטאו" אמר הקדוש ברוך הוא אני אמרתי לכם להתפלל בבית הכנסת שבעירך, ואם אין אתה יכול לילך, התפלל על מיטתך. ואם אין אתה יכול להרהר בלבך שנאמר "אמרו בלבבכם על משכבכם". לומר שיש אסמכתא בדין קריאת שמע כמו השו"ע באונס, ולא כמו הרמב"ם שאוסר אפי' באונס.

ביאור השל"ה באונס שלא מברך

חז"ל אומרים שכל מי שרוצה לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה (עיין ברכות ו, א). ומבאר השל"ה הקדוש שאין הכוונה שיקרא קריאת שמע בלבו, שזה לדעתו לא בא בחשבון. אלא הפשט הוא שיאמר במקום התפלה שאונס מלאומרה: רבש"ע, אני רוצה להתפלל ולקרוא ק"ש ולברך ברהמ"ז אבל אני אונס ואני לא יכול מחמת האונס, אז יהי רצון מלפניך שיחשב לפניך כאילו ברכתי ברהמ"ז וקראתי ק"ש והתפללתי. ובאמת לא יברך ולא יקרא. אבל הגאון והמ"א (שם) לומדים ברבנו יונה לא כן אלא כפשוטו שאומר את אותה התפלה או הברכה ממש בלבו רק שלא מוציא את המלים בשפתיו.

אונס לענין ספירת העומר

בספירת העומר בענין "תמימות" היינו אם לא ספר יום אחד לא בלילה ולא ביום, למחרת בלילה לא יכול לברך אלא יספור בלי ברכה (תנפס, סעי' ח). אדם שקבעו לו ברי"ח ניסן למשל, תאריך של ניתוח שאמור להתבצע בהרדמה כללית ברי"ח אייר ואז יהא רדום למעלה מעשרים וארבע שעות כך שיום תמים לא יוכל לספור עומר. י"א שכבר מיום ראשון של ספירת העומר יספור בלי ברכה כי הרי הוא יודע שלא יכול לקיים "תמימות". וי"א שיכול לספור, כי מי אמר שהניתוח אכן יתקיים ברי"ח אייר ולא ידחה, ועוד יתכן שהוא יבריא ולא יצטרך לניתוח, וע"כ יכול לברך בהתחלה, ואם יזדקק להרדמה מאותו היום ואילך לא יברך ויספור ללא ברכה. אדם שנמצא במקום שהוא אונס למשך כשעתיים, והרהר בליבו את קריאת שמע כדעת השו"ע, ואח"כ כשלא היה אונס ויכול לקרוא ק"ש בפיו, האם חייב לחזור ולקרוא קריאת שמע בפיו או לא (או ברכת המזון הרהר כנ"ל האם חייב לברך בפיו או שמכיון שהרהר בליבו והוא אונס יצא יד"ח)? דעת הפרי חדש: יקרא קריאת שמע עוד פעם, בעל יד אהרן אומר: באונס הדין הוא שהרהור כדיבור ומכיון שאמר קריאת שמע יצא ידי חובה.

וטעם מחלוקתם אם הרהור כדיבור דמי באופן שהוא אונס, או שאין לו ברירה יהרהר והקב"ה יחשיב לו את זה כקריאת שמע או ברכת המזון (עיין למש"ב ס"ק ז שדעתו כדעיה השניה ועיין שם בביאור להלכה ד"ה יצא אולם. עיין בכה"ח שהביא עוד פוסקים שסוברים שלא צריך לחזור כי לדעתם באונס אומרים "הרהור כדיבור" - כה"ח שם ס"ק ח). וע"כ בקריאת שמע שקרא באונס והלך האונס אין נ"מ יחזור ויקרא, אבל בברכת המזון שבירך בהרהור אם יחזור ויברך יש חשש של ברכה לבטלה,

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

תִּזְרִיעַ-מִצּוּרַע - תִּשְׁס"א - מֵאֵת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

מתכוונת לקנות. וכן אדם שגר למשל, בבית וגן ורוצה במוצאי שבת לנסוע לת"א, וע"כ בשבת הוא מגיע לקרית משה להתפלל ערבית של מוצאי שבת אין בזה בעיה, אבל אם הולך להתפלל ערבית בבית כנסת שליד התחנה מרכזית אסור כי כל הדרך שלו היא מלאכה לשם יום חול. אדם שרוצה לנסוע במוצאי שבת ועומד בתור לאוטובוס מכיון שהוא עומד בשביל לנסוע אסור.

אדם אומר לחבירו בשבת אני מחר הולך לת"א - מותר. אבל אם אומר לחבירו אני מחר נוסע לת"א אסור, כי מזכיר דבר שאסור בשבת.

אדם רואה את חבירו שמקצועו סייד ואומר לו בשבת: תבא מחר לסייד את ביתי - אסור, אבל אם אומר לו תבא מחר להתפלל בבית כנסת שלי כי יש לי מה לדבר איתך צמותר כי זה כהררור.

ויחי רצון שזוכה שנהיה לחושבי שמו ונזכר בספר לפני הקב"ה ויצרף מחשבה טובה למעשה, אכ"ר.

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!
שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

והרמ"א שם כתב שיש להחמיר כסברא ראשונה. וביו"ד סימן רנ"ח סעי' י"ג כתב הרמ"א: "חשב בליבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה אלא שאם אמר מחייבים אותו לקיים. ויש אומרים שאם לא הוציא בפיו אינו כלום. והעיקר כסברא ראשונה", עכ"ל.

עיי' ב'פני דוד' להחיד"א על פרשת ויקהל פקודי אות ג' מה שכתב בשם הפרישה וז"ל: "וכתב הרב הפרישה דאף למ"ד דצדקה כקודשים, היינו דוקא אם גמר בליבו, אך אם חשב ולא גמר בלב אינו חייב. וז"ש כל איש אשר נשאו ליבו דהיינו שנתעורר לבד ולא גמר, וכל אשר נדבה רוחו וגמר בלב הביאו דאף שמי שנתעורר ולא גמר אינו חייב, עכ"ז הביאו".

ספירת העומר בכתב או בהררור

עיי' בשו"ת רעק"א (סימנים כט-לב) שדן באדם שכתב כך וכך היום לעומר אם יצא יד"ח, וכן דן באדם שהררור וחישב את הספירה בליבו. אם ההררור הוא כספירה (ויו"א שעל דבר שיוציא בהררור הלב אין בו דין ברכה). באותה שאלה דן הברכ"י (סי' תפט, אות יד) שדן שם באדם שכתב לחבירו מכתב בין השמשות וכתב שם את תאריך העומר אם יצא יד"ח, עיי"ש שהאריך ומסקנתו - יחזור וימנה בברכה, דהיינו שספירה בכתב אינה ספירה.

ועיי' לכה"ח (שם ס"ק פד) אדם ששכח לספור לילה ויום אולם כתב במכתב 'היום כך וכל לעומר' יכול לספור מכאן והלאה בברכה.

למעשה, הדבר תלוי במה שפסק מרן (בסי' מז, סעי' ג'): "הכותב בדברי תורה אע"פ שאינו קורא צריך לברך", לכאורה משמע מכאן שכתובה כקריאה. ובסעי' ד' כתב: "המהרר בדברי תורה אינו צריך לברך". ועיי' בט"ז, מג"א, הגאון וכה"ח המאריכים להסביר את ההבדל בין כתיבה להררור. ועיי' בכה"ח שם ס"ק ו' ובמש"ב שם ס"ק ה' שיש הבדל אם מעיין מתוך ספר או לא, ועיי' לגאון שם שלדעתו הררור הוא כדיבור וחייב לברך. אם בכתובה פסק השו"ע שחייב לברך ובהררור מתוך כתב חמור יותר - ולדעת הגאון הררור הוא כדיבור - א"כ כשאנו מסופקים בהלכה בעלמא אומרים סב"ל, אבל בספירת העומר שיש מחלוקת יסודית אי בעינן "תמימות", למרות שנפסקה ההלכה לענין ברכה שבעינן "תמימות", זה מדין סב"ל. אבל בספק נפסקה הלכה בשו"ע שחוזר ומברך בלילה השני (ועיי' ב'קול צופיך' - גליון 124 שהארכנו בזה).

ועל כן, מי שכותב את מספר העומר או מהררר, ולא ספר בפועל לילה ויום, יכול להמשיך ולספור בברכה.

ואין זה דומה למה שנפסקה ההלכה שאדם שסופר יסתכל בסידור כדי לדעת את מספר היום שסופר, כי בהררור זה אגן סהדי שאינו מתכוון לצאת יד"ח אלא מתכוון בכדי לדעת מה לספור.

התוס' במנחות (סה, ב ד"ה 'וספרתם') דנו בדין שנות שמיטה ויובל, אם צריך לספור בברכה וכתבו שם אשה זבה שכתוב: "וספרה לה" אם סופרת בברכה כל יום. וכתבו: "כיון דסותרת דהיא חזיא אפילו בשביעי סתרה", ע"כ לא מברכת.

ואילו התוספות בכתובות (עב, א ד"ה 'וספרה לה') מקשים: מדוע אין האשה מברכת, עיי"ש.

ולמעשה, הרי בפועל היא אינה סופרת כל יום אלא בלב בלבד ומדוע שואלים מדוע איננה מברכת, ומתרגלים מה שמתרגלים, תיפוק ליה שאין מברכים על מצווה שבלב, אולי כוונת קושייתם מדוע בפועל לא תספור יום יום.

הררור בשבת

אדם שמטייל ברחוב בשבת ורואה חלון ראוה של חנות אסור לו להסתכל במחירי המוצרים וזהו הררור שאסור כי הוא חושב לקנות. אבל לאשה מותר להסתכל כי היא רוצה לראות לשם יופי את המוצרים שבחלון ולא

